

דוד לואיס
דיִוְקָנָה שֶׁל אֵלֶּף

עריכה וניקוד: אלנתן חן

עריכת־משנה: חבצלת לואיס־חן

David Louis
A Portrait of the Alef

עיצוב: הודיה לואיס
דבורה לאה לואיס
עימוד: רפאל פרימן 'רננה - עימוד ועיצוב ספרים'
עיצוב הכריכה: נטלי פרידמן-ויינברג
צילום היצירות: טל בדראק
ציור Louis & Daughter (עמ' יד): דוד ודבורה לאה לואיס
ציור השיר הִיסטוֹרְיָה (עמ' 23): הודיה לואיס
ציור הכריכה: דוד לואיס (עמ' 98)
תרגום השיר A Child (בגב הספר): צור ארליך

מסת"ב 9-034-598-965-978

© כל הזכויות שמורות ללואיס חן - בֵּית לְחֵמֶת הַלְשׁוֹן
תשפ"ב 2022
louis-chen.co.il

הקדמת העורך

בשמחה גדולה ובגעגוע גדול אנו מוציאים בזאת לאור אוסף ראשון משיריו ומצירוריו של מורי-חמי, האומן הגדול ואיש אלוהים, הרב דוד משה לואיס זצ"ל, שהלך לעולמו בג' אב תשפ"א.

אוסף זה הוא כטיפה בים מהחומר הרב שהשאיר אחריו חמי הכולל יצירות אינספור בשירה, בציור ובמוסיקה, וכן בקבלה, בפילוסופיה, בחוכמת האותיות ובנבואה. שמו של הספר ניתן לו כבר על ידי המחבר באחד מגלגוליו, והוא משקף בצורה פשוטה - כפי שמשקף השיר שממנו נלקח השם וכפי שניסינו להביא לידי ביטוי בספר זה - שלוש מאהבותיו ששגה בהן תמיד, ובמיוחד בשנותיו האחרונות: שירה, ציור וחוכמת האותיות. כאמריקאי שעברית לא הייתה שפת אימו, נותנים לנו שיריו אפשרות להכיר את עומק חיבורו הפנימי עם הלשון העברית, שהקסימה אותו עוד בהיותו ילד מתוך שירת הנביאים שקרא, מבלי להבין מילה, עד לשליטה מוחלטת באומנות השפה. בשלוש-עשרה השנים מאז כניסתי למשפחת לואיס בשנת תשס"ח ועד פטירתו הכואבת, נפלד בחלקי הטוב מאות רבות ואולי אלפי שעות של לימוד משותף עם חמי. קשה לתאר ולתפוס את עוצם חוכמתו, בינתו ודעתו, לאורך לרוחב ולעומק, בכל נושא העולה על הדעת. תורת הקבלה של הרב יהודה לייב אשלג זצ"ל, שהייתה ספוגה בעצמותיו מתוך שנים

של לימוד בחברותא עם הרב מרדכי שיינברגר שיבדל"א, הייתה לו כלי אינסופי לקבל בו את אור הנבואה שפעם בו עוד מילדות. ומתוך התבוננות תמידית זפה זו בעולמות אבי"ע - אצילות, בריאה, יצירה, עשייה - היה כמעייין המתגבר שכל רז לא אניס ליה, בנסתר ובנגלה, בקודש ובחול, פשוטו כמשמעו.

שירים שכתב היה נוהג לשלוח אליי, ואני הייתי שומרם אצלי. יצירתו - בין בכתביה בין באומנות ובין בהלחנה - סבבה בגלים, בפעימות. תקופה מסוימת השתקע במלאכת הציור - ואז למד כיצד להפיק את הפיגמנטים בעצמו, קרא בספרי אנטומיה לשם שכלול ציורי הפורטרט, התנסה בטכניקות ציור ורישום שונות - וכך היה נתון ראשו ורובו במלאכה זו, ואנחנו היינו נהנים ומשתאים לנוכח ציור חדש או שניים בכל יום, וכל ציור מפעים מחברו. לאחר מכן היה תוקפו פרץ של כתיבה, והוא היה כותב וכותב. בתקופות אלה יש שהייתי מקבל ממנו אף חמישה-שישה עמודים כתובים ביום, אם שירה, הגות, קבלה או חזון.

ככמה הזדמנויות החלטנו שראוי להוציא קובץ שירה (ואכן קובצי שירה אחדים הפקנו עוד בחייו בהוצאה פנימית מצומצמת, אף שלא ראו אור באופן פומבי), ואז אני הייתי עורך את השירים ומנקדם, והיינו נפגשים לשעות ארוכות ללבן וללטש שיר שיר עד לפרטי פרטיו. בתקופות שבהן כתב באופן אינטנסיבי במיוחד לא הייתי מסוגל לעמוד בקצב כתיבתו, ועל כן שמורים אצלנו הרבה יותר שירים ממה שהספקנו לעבוד עליהם עד תום.

מתוך השירים הרבים שכן זכיתי להביאם לידי גמר ביחד עם חמי, בחרנו כחמישים להיכלל בספר המונח לפניכם. שירים אלה משקפים בזעיר אנפין את ריבוי העולמות שהיה בהם חמי בן-בית, עולמות עליונים ותחתונים כאחד.

וכך עולה ויורדת שירתו ברצוא ושוב בין שמיים וארץ, קודש וחול, פנים וחוץ. מצד אחד מושאי התפילה וההגות היהודיים היסודיים: בית הכנסת ובית המקדש, ספר התורה והתפילין, משה רבינו ורבי עקיבא; ומצד שני נופים וחזיונות השמורים כרגיל ליחיד סגולה שבכל דור: חזון ונבואה, תורת הקבלה והספירות, הביטחון שבהוויה הנצחית והגעגוע והכמיהה אל השכינה והאינסוף, האותיות כישות חיה, ובמיוחד האל"ף – אלופו של עולם. מצד אחד התמודדותו ועולמו של האדם הפשוט באשר הוא אדם: בלוז והעבדים השחורים, החיים כילד באמריקה, לואי ארמסטרונג והחצוצרה שלו, ציורי סטיל-לייף ("טבע דומם"), חיי משפחה ואהבת איש לאשתו; ומצד שני רוח האדם באשר הוא בן-אדם: חירות הדיבור והלשון העברית, שירה ופילוסופיה, אלגוריה ומחזאות. ומיוחדות במינן הן נקודות המפגש הבלתי-אפשריות-לכאורה בין הקצוות: איש המשפחה והעמל שדרך הילוכו ראה אלוהים והפך להוויה נצחית, או ציור הסטיל-לייף של האל"ף (בה"א הידיעה).

ומבעד לשירה מצטיירת דמות-ענק זו, אשר כשאר הנביאים, חשה באופן תמידי את הקריעה והשיסוע הנובעים מדרישת כל עולם ועולם שבו את חלקו. במובן זה, כל מי שהכיר את חמי זצ"ל ידע כיצד היה פרוש ומתוח בין שמיים וארץ, נטוע כאחד בשניהם משני קצותיו, אינו יודע מנוח, וכדברי ר' אבין על משה רבינו שנקרא "איש האלהים" (דברים רבה, וזאת הברכה, ד).

אף שבחרנו רק מן השירים שכבר נגמרה מלאכתם עוד בחיי חמי, כאמור, כשניגשנו – חבצלת אשתי ואני – למלאכת העריכה לקראת הפרסום גילינו שלמעשה המלאכה עוד לא תמה, ובמובן מסוים לשירים רבים ישנם חיים משל עצמם ולא בקלות יקבלו מרות הכופה אותם לקפוא, להיות סופיים, מוחלטים. כמעט שאין שיר שלא מצאנו לו גרסאות

גרסאות שכתב חמי, תיקן ושינה, הוסיף ומחק. לפעמים לא היה בידנו להכריע איזו גרסה היא האחרונה והסופית, ומניסיוננו ידענו גם שלא תמיד גרסתו האחרונה היא דווקא שהייתה מניחה את דעתו.

לאור נסיבות אלו, הלכנו בזאת אחר רצונו המפורש של חמי, שבכמה הזדמנויות הדגיש את ביטחונו המוחלט בשיקול דעתנו בכל היבט של יצירתו, בפרטים ובכללים. כה הייתה עמוקה ופשוטה ענוותנותו, ובה התאפיין גם כל מהלך עבודתנו המשותפת על יצירותיו לאורך השנים. על כן בפרטים מסוימים הכרענו מה היא הגרסה הסופית על פי שיקול דעתנו, לאחר השוואת הגרסאות שבידנו ולאחר עיון ממושך בדברים שכתב במקומות אחרים או שאמר בעל פה. ויש מקומות שבהם מפני שיקולים שונים לא רצינו לדחות גרסה אחת מפני אחרת, ועל כן הוכנסה האחת כחלק מן השיר, והשנייה הובאה בהערת שוליים. עוד הבהרנו במקומות אחדים בהערות שוליים העלולות להתפרש באופן שונה מכוונת המחבר.

כל הנאמר על עולמו וחוויותיו של חמי המשתקפים ביד־אומן בשיריו, יפה גם לציוריו. חמי היה רב־אומן במלאכת הציור, בחוכמת הציור, בטכניקות הציור ובהיסטוריית הציור. את הצלילים שבשירתו, על צליליה העיליים, ביקשנו להשלים עם מראות ציוריו, על חזיונותיהם העיליים. גם על רעיון זה כבר הוסכם ביחד איתו.

לכל שיר בחרנו אחד מתוך מאות ציוריו. עיקר המלאכה נעשה, על פי בקשתו־משאלתו של חמי, בידי אשתו שתבדל"א, פנינה לואיס. מלאכה זו לא הייתה פשוטה כלל ועיקר, ובעזרתן של שתי בנותיו הודיה ודבורה לאה, פירותיה המרהיבים של עבודה עדינה, אומנותית ומאומצת זו ניכרים בעין ובאוזן.

*

הרצון העז להוציא לאור את אורו הגדול של מורי-חמי זצ"ל הביא איתו ברכה נוספת - ייסוד הוצאת ספרים. כפי שכבר הזכרתי, שעות רבות מספור זכיתי ללמוד עם חמי בחברותא. אומנם - כפי שיעיד כל מי שזכה ללמוד איתו - המונח "חברותא" יפה היה רק כמסגרת פורמלית ללימוד, שבו כל מי שלמד איתו הרגיש כשווה בין שווים, אם לא למעלה מכך. אך למעשה כל לימוד איתו היה לימוד ממנו, אף שהענווה שבו נתנה תדיר תחושה שהוא מפיק התועלת העיקרי מן הלימוד, שהוא המקבל, שהוא התלמיד. מכל מקום, בתשע השנים האחרונות הצטלבו דרכינו האישיות בלימוד המשותף והיו לברכה גדולה עבור שנינו - חוכמת האותיות הקבלית פרי יצירתו של ר' דוד הלוי מדרעא (ממגורשי ספרד) שהעמיק בה חמי חקר, וחוכמת הלשון והדקדוק פרי יצירתם של ר' יהודה חיוג' ור' יונה אבן ג'נאח שעסקתי בה אני. חמי היה שותף לרצון הגדול שקינן בי זה כמה שנים, להוציא לאור חיבורים העוסקים בלשון העברית בכלל ובחוכמת הלשון מבית מדרשם של חכמי אנדלוסיה בפרט, ועודדני לכך בכל הזדמנות ובכל דרך שנקרתה לו. והנה, כמה אופייני לדרכו של חמי זצ"ל, שטרחתנו המרובה בהוצאת ספרו שלו לאור הייתה לאבן הפינה בייסוד הוצאת הספרים שכה רציתי אני. שהרי כך הייתה דרכו: כל אימת שזיהה חמי אצל אדם רצון עז לעשות דבר - ורצונו העמוק של אדם היה צו אלוקי קדוש בעיניו - היה משתדל להביאו לקראת אותו מעשה על ידי שביקש ממנו לעשות דבר מה בעבורו, כלומר בעבור חמי. כך ביקש לקדם את יכולות הציור של פיתו על ידי שביקש ממנה להוסיף פרטים עדינים על גבי הציורים שלו, כך דחף את בנו להתנסות בבניית חלילים על ידי מתנה שנתן לו על מנת שימכרה, בכסף יקנה עצים משובחים ומהם יבנה לו חליל ברוק, ועוד ועוד ועוד (דבורה לאה הפכה להיות אומנית יחידה במינה בראייתה הדקה והאלגנטית ואריאל הוא כיום אחד מבוני חלילי הברוק הטובים בעולם).

בוא וראה עד כמה שכנה תורתו של בעל הסולם זצ"ל בקרבו ועד כמה הייתה לו תורת חיים. שכן אם ניתן לתמצת את כל מהות עיסוקו של הרב אשלג בביטוי אחד, הרי אינו אלא "תורת הקבלה", דהיינו הלימוד כיצד לתקן את הרצון לקבל שבאדם, שכן נתינת דרור לרצון טבעי זה הוא שורשם של כל הקלקולים. מצד אחד הרצון לקבל מושרש באדם והוא עיקר כוונת הבריאה וחידושה, ומצד שני הוא ההפך הגמור מן הבורא, שאינו אלא משפיע ובוודאי לא חסר לו דבר שיצטרך לקבל. תורתו של בעל הסולם נסבה אפוא סביב הדרך לפתרון הפרדוקס, והיא השאיפה להידמות לבורא על ידי הפיכת הרצון לקבל - לקבלה על מנת להשפיע לזולת. קבלה באופן כזה, לשיטתו - שאינה לצורך המקבל אלא לשם נתינה הלאה - אינה קבלה כלל אלא היא נתינה גמורה, ובדומה להלכה של חז"ל בקשר לאדם חשוב המקדש אישה על ידי מתנה שמקבל הוא ממנה (בבלי קידושין ז ע"א).

כך רואה אני את חמי ממקום מנוחתו מבקש ממני לעשות דבר למענו, לפרסם את יצירותיו, כשלמעשה אין כוונתו אלא לעשות דבר למעני, ייסוד הוצאת ספרים שתוציא לאור חיבורים חשובים בחוכמת הלשון. בזאת רואה אני במוחש את ברכתו ואת נתינתו שאינן פוסקות, ואדרבה - מעתה יותר מאי פעם.

על כן הוחלט לקרוא להוצאה לואיס חן, מתוך הכרת הטוב והאהבה הרבה לחמי זצ"ל, ומתוך השאיפה להמשכת ברכתו ואורו הלאה לדורות יבואו. וכפי שהיה רואה זאת הוא, כוונה זו נרמזת אף באותיות השם - ראשו בלמ"ד העולה למעלה למשוך מן האור, וסופו בנו"ן פשוטה היורדת למטה להשפיע את האור הלאה.

*

בחתימת הדברים אני נזכר באחד השירים הקרובים לליבי מן הקובץ הנוכחי, "בגניזת זיגורת אררט", שיר שהעבודה המשותפת עליו הייתה מהעמוקות והמהנות ביותר. היום, לאחר זמן, על שירים רבים שאנו קוראים אנו מגלים, שכשם שכתב הוא אותם על דמויות צדיקים, נביאים, גיבורים, תמימים - לא פחות מכך יש לקוראם כשירים המתארים אותו עצמו. באותו אופן, בקוראי שיר זה ביום השלושים לפטירתו, עלה בי הרעיון שכל העושר הגנוז באותה גניזה דמיונית-מציאותית בזיגורת שבראש אררט - חוקים, דיוקים, חידות, עתידות, נבואות ותעלומות מן האדירות שבציוויליזציות הקדומות - אינו אלא הוא עצמו, שלרוחב דעתו, כאמור, לא היה גבול.

ומשמחה לעצב, מתחושת שלמות לגעגועים עזים, עם שוך הרוח וכתום שנת האבל, אף את סיום השיר אני קורא על הרב דוד משה לוואיס, דייוויד, בעצמו:

פְּהֵלִם -
יְהִלּוּם הָעוֹלָם, נְעֵלָם.

אלנתן חן
ג' תמוז תשפ"ב

דְּיוֹקְנָה שֶׁל אֵלֶךְ

תֵּאֲטֹרוֹן הַבְּלוּז

אֶל תִּקְבְּרוּנִי בְּאֲדָמָה
אֶל תִּכְסֹּנֵנִי בְּאֲבָנִים כְּבִדּוֹת
אֲנִי רוֹצֵה לְהִיּוֹת בְּמִנוּחָה מְזֻרְחָה מִירוּשָׁלַיִם
בְּמַעֲרַת אָבוֹתַי
וְאִיקָץ וְאֶקּוּם
וְאֶנְשׂוּם אֶדָּב, אִם בְּכֹל זֹאת נוֹצְרָה פֹה חַוְיָה כְּלִשְׁהִי
רְגִשִׁית, מְגִנֵּטִית, תְּרַמּוּדִינִמִּית,
זֹאת לֹא הִיְתָה הַכּוֹנֵנָה שְׁלִי,
אֲנִי רַק מְנַגֵּן בְּלוּז
בְּתוֹךְ הָאֲלֶפְבֵּית
כִּי אוֹלֵי בַפֶּעַם הַזֹּאת
הַשֵּׁמֶשׁ (לֹא הַשֵּׁמֶשׁ שֶׁחֹרֵשׁ אֶת הָאֲוִיר יוֹם בְּיוֹמוֹ
אֶלָּא אוֹתוֹ הַשֵּׁמֶשׁ הַיְדוּעַ
שְׁנוֹתָן לְבִלְתִּי יְדוּעַ לְהוֹדֵעַ)
יְאִיר בְּתַכְלֵת
לְתוֹךְ שְׁמַיִם צְהַבִּים
וְאֶחִיָּה.

עין גדי

2016

שמן על קנווס

120 ס"מ

מֹשֶׁה רָגוּעַ

מֹשֶׁה רָגוּעַ
יוֹשֵׁב עִם הַמַּאֲצִיל
הוּא מְסַפֵּר לְמֹשֶׁה בְּדִיחָה.
בְּיַחַד הֵם צוֹחֲקִים.

דְּיוּקְנָה שֶׁל אֵלֶף

מִיִּשְׁהוּ מְתִיבֵב בְּאֵלֵמוֹנִיּוֹת
לְיַד עֲרַמַת הַסְּפָרִים
הַדְרָתוֹ עֲתִיקָה, מִתְאִימָה לְצַבְעֵי שָׁמֶן.

הָאֵלֶף שְׁלִי
אוֹבִיקֵט יָפֵה
בְּגִדְלֵי שֶׁל תַּנְ"ךְ קָטָן וְעֵבֶה
חוּם צְהִבְהֵב חוּם שְׂרוּף
הָאוֹר הֶרֶךְ מְלֻטֵף צִדּוֹ הָאֶחָד
מְטִיל צֵלוֹ הָעֵמוּם מְצִדּוֹ הַשְּׁנִי
כָּעֵת אֲסַפֵּר בְּדוֹ-מִמֶּד
מָה שְׁחִוִּיתִי בְּתֵלֶת

בתלת. בנוסח אחר: בארבע.

שְׁקֵט מְבַפְּנִים וּמְבַחוּץ
מֵהַחֲלוֹן נִשְׁקָף אוֹר רַךְ וְעֵמוּם
דְּבָרִים פְּשוּטִים אָנִי מְחַפֵּשׁ
דְּבָרִים שֶׁיְהִיוּ מִתְאִימִים לְסִטִּיל-לֵיף
קַעֲרַת קְרִמִּיקָה שְׁחוּקָה
תַּפּוּז תַּפּוּחַ
סִפִּין
אוֹלֵי סִלְסִלַת קֶשׁ
כֶּד בְּקִבּוּק אוֹ
אֶחָד הַחֲפָצִים הָאֲחֵרִים
שֶׁעַל הַשְּׁלָחַן.

דיוקנה של אלף

2015

שמן על קנווס

66 × 46 ס"מ

מָה שֶׁבֶן רַעְמָסָס לְמַד מִכּוּהַגִּי אֹן

אוֹנְטוֹלוֹגְיָה וְחֻכְמַת הָאִשׁוּף
אֶצְטַגְנִינּוֹת נְסִיעָה לְאֵלִים וְכִשׁוּף
כְּתָב חֲרָטְמִים כְּתָב יְתוּדוֹת שֶׁל כָּבֵל
שְׂבָעִים שְׂפּוֹת שְׂבָעִים שְׂמוֹת שֶׁל בֵּל
אֶסְטְרוֹנוֹמְיָה טֵלֶקִינְזִים גְּאוֹלוֹגְיָה אֶסְטְרוֹלוֹגְיָה
פְּנוֹמְנולוֹגְיָה טֵלֶפְתִּיָה מְטֵמּוֹרְפוֹזָה קוֹסְמוֹלוֹגְיָה
הַנְּדָסַת פִּירְמִידוֹת אוֹבְלִיִּסקִים חֲנִיטָה
גְּלוֹפִים שִׁיּוּפִים לְטוֹשִׁים חֲרִיטָה
שִׁירָה אֶשְׁקוּקִי גוֹ סִנַּת וְקוֹנְטִים
אִיךָ לְשַׁלֵּט עַל הָעוֹלָם
אִיךָ לְחַיּוֹת לְעוֹלָם

אֶסְרָה־נָא וְאֶרְאֶה
מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנָה

תְּבוֹת גַּח

כְּשִׁיפְלִיגוּ
אֲנִיּוֹת מְלוֹתֵי
לְיָמָה שֶׁל הַתּוֹדָעָה,
רוּחַ שְׂאִיפוֹתֵי
יִמְלֵא אֶת מִפְרָשֵׁיהֶן.

תוכן העניינים

37	שְׂכִינָה	ז	הקדמת העורך
37	כְּבֹדוֹ שֶׁל הַשֶּׁקֶט	טו	לאבא
39	אָדָם אֶחָד	3	בחצות ליל
41	בְּגִיזוֹת זְגוּרַת אֶרֶט	5	תֵּאטְרוֹן הַבְּלוּז
43	בְּבִטְחַת קֹדֶשׁ	7	אתמול
45	שֶׁבֶת הַיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם	9	כְּנַעַן
47	לְאִשְׁתִּי	11	עֲכָשׁוּ שֵׁישׁ לָנוּ בֵּית מִקְדָּשׁ
49	VENI VIDI VICI	12	מִשָּׁה רְגוּעַ
51	מִירְכָאוֹת	15	אֶלֶף
52	מָה שֶׁבֶן רַעְמֶסֶס לָמַד מִכּוֹהֵנִי אוֹן	17	בְּמוֹזֶאוֹן יִשְׂרָאֵל
55	לְמַדְתִּי מִגְדוּלֵי הַמְּשׁוֹרְרִים	19	אַחֲרֵי הַצְּהָרִים
57	וְאֵין חֲרוֹת	20	הִיסְטוֹרִיָּה
58	זוֹכֵר רַק דְּבָרִים אֲמִתִּיִּים	25	לְלוֹאֵי אֶרֶמְסֶטְרוֹנְג
61	A Child	27	הַבְּלוּז
63	בְּכֹר הַדְּוִדְקָה	29	מוֹרָא בְּאוֹפֵנֵי הַגֶּל
65	גַּם כְּשֶׁחֲשַׁבְתִּי עַל הָאָדָם	31	בְּגִיזוֹת שֶׁנָּעַר
67	עֲצֵי זֵית	33	דְּיוֹקְנָה שֶׁל אֶלֶף
69	הַפְּסָקוֹת בְּלִתֵּי צְפוּיּוֹת	35	מִנְחַת מְנוּחָה

71	רְבִי עֲקִיבָא
72	הַתְּאֵטְרוֹן
77	גְּאֵלָה
78	[מְתַנֵּי נִקְרְעוּ]
81	הִנֵּה, עוֹד רִגַע אֲרֻגֵשׁ
82	[יִשְׁבְּתִי בֵּין הַחֲבָרִים בְּשִׁתְיָקָה]
85	[יֵשׁ לְמַעַלָּה מְקוֹר שְׂאִין בּוֹ שְׁנוּי]
87	[הִי רוּחַ]
89	הַתְּפִלִּין שְׁלִי
91	חֲסִידוֹת
93	פְּנֵי הַשָּׁמַיִם
95	עֵבֶר
97	כֶּךָ שְׁבִיךְ יִפְדֶּה
99	תִּבַּת הַקָּסֶם
101	תְּבוֹת נַח
103	כְּשָׂמֶשׁ
105	אֲשֶׁרֵי הַגָּבֵר
107	[הַעֲצִים בְּזֶרְגַע הַפְּרִיחוֹ]